

Socioekonomi påverkar ungas idrottande

– Ny metod för att förstå skillnader i deltagande mellan landets bostadsområden

Jonas Arnoldsson, Riksidrottsförbundet

Inledning

Den socioekonomiska boendesegregationen i Sverige innebär att barn och ungdomar växer upp med olika livsmöjligheter beroende på var i landet de växer upp. Samtidigt är en av idrottsrörelsens ambitioner att möjligheten att engagera sig i en idrottsförening inte ska vara beroende av individens ekonomiska förutsättningar, eller var den bor. I denna text presenterar Riksidrottsförbundet geografiska analyser av svensk barn- och ungdomsidrott i relation till socioekonomiska förutsättningar i olika bostadsområden.

Ett utvecklingsarbete

Riksidrottsförbundet har sedan 2018 ett pågående utvecklingsarbete kring geografiska analyser. Ambitionen med detta arbete är att bättre nyttja Riksidrottsförbundets data som underlag för verksamhetsutveckling och, mer specifikt, att fördjupa analysen av föreningsidrottens utbredning ner på stadsdels-/områdesnivå, det vill säga förbi kommunnivån. Riksidrottsförbundets arbete med *Storstads-satsningen* (2016–2018)⁵ och *Idrott i segregerade områden* (2017–)⁶ har ytterligare bidragit till att göra dessa analyser angelägna. Arbetet med analyserna har utvecklats sedan 2018, vilket redogörs i kronologisk ordning nedan. Utvecklingsarbetet kan delas in i tre steg.

Steg 1: Aktiv i idrott och postnummer

Sedan mitten av 00-talet tillhandahåller Riksidrottsförbundet det digitala verksamhetssystemet IdrottOnline, som kan användas av alla förbund och föreningar anslutna till Riksidrottsförbundet. Ett av systemets användningsområden är att

⁵ Arnoldsson, J. (2019). *Idrott för nyanlända 2015–2018*, s. 15–17.

⁶ Wolf-Watz, O. (2023). "Idrottens insatser för att motverka segregation". I Centrum för idrottsforskning, *Idrott och segregation*.

föreningar kan föra sina medlemsregister i systemet. Personer i medlemsregistret kan markeras som Aktiv i idrott. Markeringen tilldelas personer som aktivt deltar som utövare, aktivitetsledare, organisationsledare eller funktionär i föreningens verksamhet. Medlemmar som inte aktivt deltar i verksamheten, men stödjer föreningen genom sitt medlemskap (till exempel supportrar), omfattas inte. Riksidrottsförbundet tar årligen fram ett underlag avseende Aktiv i idrott, som sedan används som statistiskt underlag i olika sammanhang. Till exempel används de aggregerade antalen individer registrerade som Aktiv i idrott per specialidrottsförbund som en indikator för omfattningen av förbundens verksamhet, vid fördelning av några av de ekonomiska stöden till specialidrottsförbunden.

Information om de Aktiv i idrott-registrerade folkbokföringsadress hämtas automatiskt in via personnumret (saknas personnummer kan adress i stället registreras manuellt i systemet). Den första versionen av Riksidrottsförbundets analys gick ut på att antalet individer (avgränsat till barn och ungdomar) i Aktiv i idrott-registret per postnummer beräknades utifrån individernas folkbokföringsadress. Från Statistikmyndigheten SCB inhämtades uppgifter om totalt antal folkbokförda i motsvarande åldrar, även det per postnummer. Därefter beräknades kvoten mellan antalet Aktiva i idrott och antalet boende för varje postnummer. Vi kan lite förenklat kalla denna kvot ”andel aktiva”.

Från SCB inhämtades även uppgifter om invånarna för varje postnummer; medelinkomst, andel låg- och högutbildade, andel barnhushåll med låg köpkraft samt andel med svensk/utländsk bakgrund. Sammanfattningsvis visade analysen på stora variationer i andel aktiva mellan olika postnummerområden, och att områden med låg andel aktiva generellt var områden med relativt låg medelinkomst och utbildningsnivå, många barnhushåll med låg köpkraft samt hög andel invånare med utländsk bakgrund.

Steg 2: Aktiv i idrott och RegSO

Den geografiska postnummerindelningen av Sverige är inte den mest ändamålsenliga geografiska områdesindelningen för den slags analys som just beskrivits, särskilt inte om en vill följa utvecklingen över tid. Med tiden dras gränser för postnummer om, vissa tas bort och nya tillkommer. Vidare följer gränsdragningarna inte kommungränserna, varför ett postnummer kan överlappa flera kommuner.

Demografiska statistikområden (DeSO) är en rikstäckande regional indelning som infördes 2018 och som delar in Sverige i cirka 6 000 områden med mellan 700 och 2 700 invånare. Indelningen tar hänsyn till de geografiska förutsättningarna, så att gränserna i möjligaste mån följer gator, vattendrag, järnvägar och andra naturliga

barriärer. DeSO-indelningen följer läns- och kommungränserna och kommer följaktligen att vara stabil över tid.⁷ Baserat på DeSO togs senare ytterligare en geografisk indelning fram: Regionala statistikområden (RegSO). Detta till följd av ett regeringsuppdrag till SCB kopplat till den dåvarande regeringens långsiktiga reformprogram för att minska och motverka segregation.⁸ I samarbete med Delegationen mot segregation (Delmos)⁹ skapades RegSO-indelningen som en aggregering av DeSO, vilket innebär att ett RegSO-område utgörs av ett eller flera intilliggande DeSO-områden; totalt 3 363 till antalet. Kommunerna fick utifrån sin lokalkännedom avgöra hur deras respektive områden skulle aggregeras till RegSO-områden, samt namnge dessa.¹⁰

Den andra versionen av Riksidrottsförbundets analys innebar en övergång från postnummer till RegSO som geografisk indelning. Andel aktiva beräknades alltså för de 3 363 RegSO-områdena i stället för de cirka 10 000 postnummerområdena. Vid det laget fanns en hel del så kallad öppen data för såväl DeSO- som RegSO-områden, med vilken Riksidrottsförbundet kunde göra en analys av samma slag som tidigare gjorts för postnummer. Resultatet av analysen visade i allt väsentligt på samma slags samband som postnummeranalysen. Alltjämt led analysen emellertid av ett viktigt tillkortakommande, nämligen att den baserades på data av bristande kvalitet.

Aktiv i idrott-registret är dessvärre behäftat med betydande osäkerhet, åtminstone i den mån det är tänkt att motsvara de individer som är ”aktiva medlemmar” i svenska idrottsföreningar. Det är svårt att uppskatta hur betydande felkällorna är, men registret kan antas präglas av såväl under- som överregistrering. Underregistreringen beror bland annat på att det är frivilligt för föreningar att föra sitt medlemsregister i IdrottOnline, och många föreningar använder andra verksamhetssystem för att hantera sin administration. Överregistreringen kommer sig av individer som inte längre är medlemmar i föreningen, men ligger kvar i deras register på grund av bristande uppdatering. En indikation på att Aktiv i idrott-registret innehåller systematiska fel är att det totala antalet registrerade individer ökar för varje år (inklusive pandemiåren 2020 och 2021), samtidigt som andra undersökningar om medlemskap och deltagande i föreningsidrotten tyder på att

⁷ Statistikmyndigheten SCB. ”DeSO – Demografiska statistikområden”. Webbsida.

⁸ Regeringsbeslut 2018-08-31. Ku2018/01729/D. Uppdrag till Statistiska centralbyrån att ta fram en riktstäckande områdesindelning för statistisk uppföljning av socioekonomisk segregation.

⁹ Delmos var en myndighet med uppdrag att bidra till att förbättra situationen i socioekonomiskt utsatta områden och motverka strukturella orsaker till segregation. Delmos inrättades 2018 och avvecklades 2022 (SFS 2020:28).

¹⁰ Statistikmyndigheten SCB (2020). *Riktstäckande områdesindelning för statistisk uppföljning av socioekonomisk segregation*.

utvecklingen gått i motsatt riktning på senare år. Riksidrottsförbundet bedriver för närvarande flera utvecklingsarbeten som på sikt ska leda till ökad datakvalitet vad gäller idrottsrörelsens medlemmar och verksamhet.

Med den bristande datakvaliteten i åtanke har Riksidrottsförbundet använt resultatet av de analyser som gjorts av Aktiv i idrott per postnummer respektive RegSO-område med viss försiktighet. Underlag som tagits fram baserat på analyserna har till största del använts internt av Riksidrottsförbundet och RF-SISU distrikten. Till exempel baserade Riksidrottsförbundet fördelningen av det ekonomiska stödet för RF-SISU distriktens arbete med *Idrott i segregerade områden* åren 2020–2021 på postnummeranalysen, och för 2022–2023 på RegSO-analysen. RF-SISU distrikten, vars uppdrag är att företräda och utveckla idrottsrörelsen på regional och lokal nivå, har använt analyserna som kunskapsunderlag i sitt arbete på olika sätt. Genom RF-SISU distrikten har många kommuner fått kännedom om, och intresse för, analyserna. Flera av kommunerna har också vänt sig till Riksidrottsförbundet, för att få ta del av underlag avseende den egna kommunen. Endast vid ett par tillfällen har Riksidrottsförbundet publicerat något externt baserat på dessa analyser.¹¹

Steg 3: LOK-deltagare och RegSO

Det statliga lokala aktivitetsstödet (LOK-stödet) har funnits sedan 1971, och söks årligen av cirka 10 000 idrottsföreningar. Sedan 1991 består stödet, förutom av ett belopp per genomförd aktivitet, även av ett belopp per deltagare. Det senare innebär att deltagarna (7–25 år)¹² måste redovisas, vilket ursprungligen gjordes med hjälp av papperslistor. På senare år har administrationen av LOK-stödet successivt digitaliserats, och sedan höstterminen 2020 är det obligatoriskt med så kallad digital närvaroregistrering.

Den digitala närvaroregistreringen innebär att Riksidrottsförbundet har en fullständig förteckning över deltagarna i den föreningsverksamhet som beviljats LOK-stöd. Därmed kan analysen av antalet idrottande barn och ungdomar per RegSO-område, som tidigare baserats på Aktiv i idrott-registret, i stället göras baserat på dessa deltagare, som vi för enkelhets skull kan kalla ”LOK-deltagare”. Jämfört med Aktiv i idrott-registret är LOK-deltagare en datakälla av avsevärt bättre kvalitet. För att en individ ska listas som LOK-deltagare krävs en aktiv registrering vid åtminstone en enskild aktivitet. Problemet med bristande uppdatering i Aktiv i

¹¹ Linderyd, A. m.fl. (2022). *Idrottsrörelsen som demokratiskola*, Bilaga 2; Nordensky, J. m.fl. (2022). *Var finns idrotten?* I båda dessa finns bl.a. exempel på hur analysen kan illustreras med kartbilder. I den senare görs även analyser med geografiska data om idrottsytor.

¹² Åldersgränsen för godkända deltagare har varierat lite över tid, men är i dag 7–25 år. Därutöver är vuxna (26 år och äldre) med funktionsnedsättning stödberättigade.

idrott-registret saknas här, eftersom ett nytt register skapas för varje termin (LOK-stödet söks för 6-månadersperioder). Underregistrering kan förvisso förekomma, om föreningen avstår från att ansöka om stöd trots att den skulle vara berättigad det, men det ekonomiska stöd som går att få måste antas utgöra ett tillräckligt incitament för de allra flesta föreningarna.

Om LOK-deltagare ska antas motsvara de barn och ungdomar som deltar i föreningsledd idrottsverksamhet, bör även påpekas att all sådan verksamhet inte är LOK-stödsberättigad. Till exempel måste en aktivitet bestå av minst tre deltagare i rätt ålder, vilket innebär att mindre grupper än så inte kan beviljas stöd. Detsamma gäller om ett–två barn eller ungdomar deltar i aktiviteter med fler deltagare, men där övriga deltagare är under 7 år eller över 25 år och därför inte stödberättigade. Det finns även andra formkrav på bidragsberättigade aktiviteter, såsom att de ska vara ledarledda, pågå i minst 60 minuter och innehålla gemensam samling och avslutning, som gör att all föreningsledd idrottsverksamhet för barn och ungdomar inte kan erhålla LOK-stöd. Detta innebär i sin tur att barn och ungdomar som enbart deltagit i sådan verksamhet inte förekommer i LOK-deltagarregistret.

I nästa avsnitt redogörs för en analys av LOK-deltagare 2021 per RegSO-område.

LOK-deltagare 2021 – en geografisk analys

Syftet med analysen var att undersöka vilka barn och ungdomar i Sverige som deltar – och vilka som inte deltar – i föreningsidrotten, utifrån var de bor. Genom att analysera LOK-deltagande på områdesnivå i kombination med annan information om områdena, har vi också indirekt kunnat säga något om vad som generellt kännetecknar de hushåll varifrån relativt många, respektive få, barn och ungdomar deltar.

Data

Analysen bygger på förteckningen över de barn och ungdomar som deltog i minst en idrottsaktivitet, för vilken en idrottsförening sökte och erhöll statligt LOK-stöd 2021.¹³ Detta innebär att de två verksamhetsperioderna vårterminen 2021 och höstterminen 2021 har slagits samman, och det har alltså räckt att en individ återfanns i en aktivitet under en av terminerna för att den skulle finnas med i förteckningen. Underlaget har begränsats till de deltagare som 2021 fyllde 7–25 år.¹⁴

¹³ År 2021 är det första, och hittills enda, hela kalenderåret som förteckningen finns tillgänglig för.

¹⁴ D.v.s. personer födda mellan 1996 och 2014. Stödberättigade vuxna 26 år och äldre (totalt cirka 8 500 individer) har alltså exkluderats. Dessutom har 54 individer exkluderats eftersom uppgift om kön saknas. Förteckningen har kvalitetssäkrats mot den officiella LOK-statistiken per 2023-01-03, där det framgår hur

Totalt omfattar förteckningen enligt ovan 920 162 individer. Bland dessa uppstod ett bortfall på 9 962 individer (1 procent), på grund av att deras angivna adresser inte kunnat kodas till ett RegSO-område. Det underlag som använts för analysen består därför av 910 200 individer, varav 44 procent flickor och 56 procent pojkar. För varje individ finns uppgifter om ålder, kön och adress,¹⁵ som kodats till RegSO-område, samt antalet godkända deltagartillfällen (alltså antalet aktiviteter som individen deltog i) totalt under 2021. Fortsättningsvis benämns individerna som ”LOK-deltagarna”.

Uppgifter om antalet invånare för alla RegSO-områden per 2021-11-01 har inhämtats från SCB. De invånare som SCB inte kunnat koppla till ett RegSO-område (motsvarande cirka 1,6 promille) har exkluderats.

Som mått på befolkningens socioekonomiska standard i RegSO-områdena har ett socioekonomiskt index använts. Detta index togs på uppdrag av regeringen fram av SCB och Delmos 2021, och syftar till att belysa hur olika områden förhåller sig till varandra avseende socioekonomisk standard. Indexet baseras på tre indikatorer, som avser inkomst, utbildning respektive arbetsmarknadsposition.¹⁶ I indexet tilldelas alla områden ett värde mellan 0 och 100, där ett högt värde innebär låg socioekonomisk standard och vice versa. Baserat på indexet har SCB och Delmos även definierat följande fem områdestyper:¹⁷

- Områdestyp 1 – Områden med stora socioekonomiska utmaningar (158 områden)
- Områdestyp 2 – Områden med socioekonomiska utmaningar (289 områden)
- Områdestyp 3 – Socioekonomiskt blandade områden (847 områden)
- Områdestyp 4 – Områden med goda socioekonomiska förutsättningar (1 763 områden)
- Områdestyp 5 – Områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar (306 områden)

mycket stöd som beviljats respektive förening, uppdelat på SF-idrott och termin, och hur många godkända aktiviteter och deltagartillfällen stödet baseras på. Kontrollen visade att förteckningen innehåller fel som inte kunnat åtgärdas motsvarande 0,02 procent av den totala LOK-stödsverksamheten 2021, vilket får anses försumbart i detta sammanhang.

¹⁵ Precis som i Aktiv i idrott-registret är adressen den som finns angiven i folkbokföringen, om individen är registrerad med personnummer. I annat fall har adressen angivits manuellt av föreningen.

¹⁶ Variabeln avseende inkomst är Andel personer med låg ekonomisk standard. Variabeln avseende utbildning är Andel personer med förgymnasial utbildning. Variabeln avseende arbetsmarknadsposition är Andel personer som har haft ekonomiskt bistånd i minst tio månader och/eller har varit arbetslösa längre än sex månader.

¹⁷ Delegationen mot segregation/Delmos (2021). *Segregation i Sverige*, Bilaga 2; De värden för indexet och områdestyper som använts avser 2020, vilket i skrivande stund är de senaste som finns att tillgå.

Så gick vi till väga

Först beräknades antalet LOK-deltagare för varje RegSO-område. Därefter beräknades kvoten mellan antalet LOK-deltagare och antalet invånare (7–25 år) för varje område. Vi kommer att kalla denna kvot ”andel LOK-deltagare”.

Utöver andelen LOK-deltagare beräknades ytterligare ett mått. Anledningen till detta är att andelen LOK-deltagare inte tar hänsyn till åldersstrukturen i befolkningen i området. Detta är relevant eftersom antalet LOK-deltagare (även antalet Aktiva i idrott) generellt sett är mycket högre i den nedre delen av åldersspannet 7–25, än i den högre. Antalet LOK-deltagare 2021 var högst bland 11-åringarna (cirka 85 000) för att sedan sjunka för varje åldersgrupp; 15-åringarna var 56 000, 20-åringarna 19 000 och 25-åringarna 11 000.

För att ta hänsyn till att befolkningsstrukturen varierar mellan RegSO-områden har även ”förväntat antal LOK-deltagare” beräknats för varje område, vilket sedan jämförts med det faktiska antalet LOK-deltagare. Det förväntade antalet LOK-deltagare utgår från att lika stor andel av alla områdenas invånare i olika åldrar är LOK-deltagare. Först har därför andel LOK-deltagare (antal LOK-deltagare genom antal invånare) för åldersgrupperna 7–9, 10–12, 13–16, 17–20 och 21–25 beräknats för hela populationen.¹⁸ Därefter har förväntat antal LOK-deltagare för varje RegSO-område och åldersgrupp beräknats, genom att kvoterna för hela populationen multiplicerats med motsvarande invånarantal i varje område. Slutligen har förväntat antal LOK-deltagare 7–25 år för områdena beräknats, genom att värdena för åldersgrupperna summerats. Hela denna procedur har gjorts separat för flickor och pojkar.

Ovan bearbetning har alltså resulterat i ett förväntat antal LOK-deltagare 7–25 år, ett för flickor och ett för pojkar, för varje RegSO-område. Dessa har sedan jämförts med de faktiska antalen LOK-deltagare. För denna jämförelse har den procentuella avvikelsen beräknats enligt följande:

Procentuell avvikelse = (Faktiskt antal-Förväntat antal)/Förväntat antal

När avvikelsen är ett negativt tal, alltså när det faktiska antalet är mindre än det förväntade, talar vi om ett ”underskott” av LOK-deltagare. När avvikelsen är ett positivt tal innebär det att LOK-deltagarna var fler än förväntat. Ett räkneexempel: Om det förväntade antalet LOK-deltagande flickor 7–25 år i ett område var 200 och

¹⁸ Anledningen till att ettåriga åldersgrupper använts är att SCB inte lämnar ut befolkningssiffrorna per RegSO-område för ettåriga åldersgrupper (uppdelat på kön), då antalen i vissa fall blir så låga att de skulle behöva maskeras av sekretesskäl.

det faktiska antalet 160, blir avvikelserna -20 procent ($(160-200)/200$); vi har ett underskott på 20 procent av LOK-deltagande flickor i området.

Resultat

Det första som kan konstateras är att det bland LOK-deltagarna 2021 var fler pojkar (56 procent) än flickor (44 procent). En del av denna skillnad kan förklaras med att pojkarna var något fler än flickorna totalt sett i befolkningen (52 procent pojkar och 48 procent flickor i åldrarna 7–25), men inte hela. Av tabell 1 framgår att andelen LOK-deltagare var högre för pojkarna än flickorna i alla åldersspann, och att de deltagande flickorna i genomsnitt deltog i färre aktiviteter än de deltagande pojkarna.

Tabell 1. Andel LOK-deltagare och genomsnittligt antal deltagartillfällen, 2021

Ålder	Andel LOK-deltagare*		Genomsnittligt antal deltagartillfällen**	
	Flickor (%)	Pojkar (%)	Flickor	Pojkar
7–9 år	60	67	35	41
10–12 år	62	68	54	62
13–16 år	46	55	64	73
17–20 år	20	29	53	63
21–25 år	9	15	36	47
Alla (7–25 år)	36	43	50	58

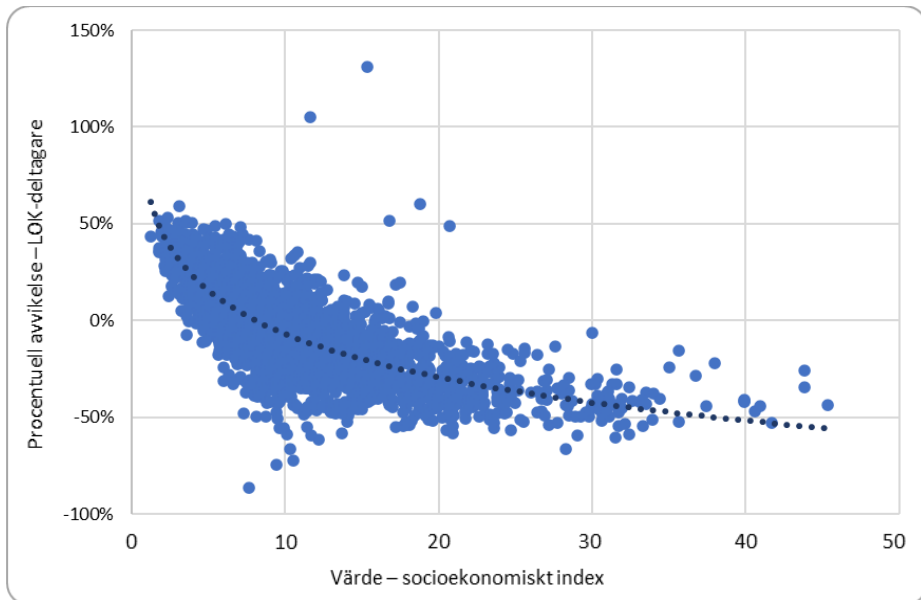
* Antal deltagare delat med antal invånare.

** Genomsnitt per deltagare (inte per invånare).

När vi nu övergår till att fokusera på den procentuella avvikelserna mellan det förväntade och faktiska antalet LOK-deltagare per område, är det viktigt att poängtera att grupperna flickor och pojkar jämförts med sig själva, och att det faktum att det totalt sett är fler pojkar än flickor bland LOK-deltagarna därför inte tagits hänsyn till.

Den procentuella avvikelserna mellan det förväntade och faktiska antalet LOK-deltagare (fortsättningsvis ”avvikelsen”) per RegSO-område varierar mellan -91 och +248 procent för flickorna och mellan -89 och +64 för pojkarna. Standardavvikelsen är 29 procent för flickorna och 20 procent för pojkarna. Detta innebär att det är relativt stora variationer mellan olika områden, och särskilt för flickorna. Den fortsatta analysen gick ut på att undersöka hur dessa skillnader förhåller sig till skillnader mellan områdena vad gäller socioekonomiska förutsättningar.

I figur 1 har de 3 363 RegSO-områdena plottats ut utifrån avvikelsen (totalt för båda könen) och det socioekonomiska indexet.

Figur 1. RegSO-områden utifrån LOK-deltagare* och socioekonomiskt index**

* Den procentuella avvikelsen mellan förväntat och faktiskt antal LOK-deltagare, 2021.

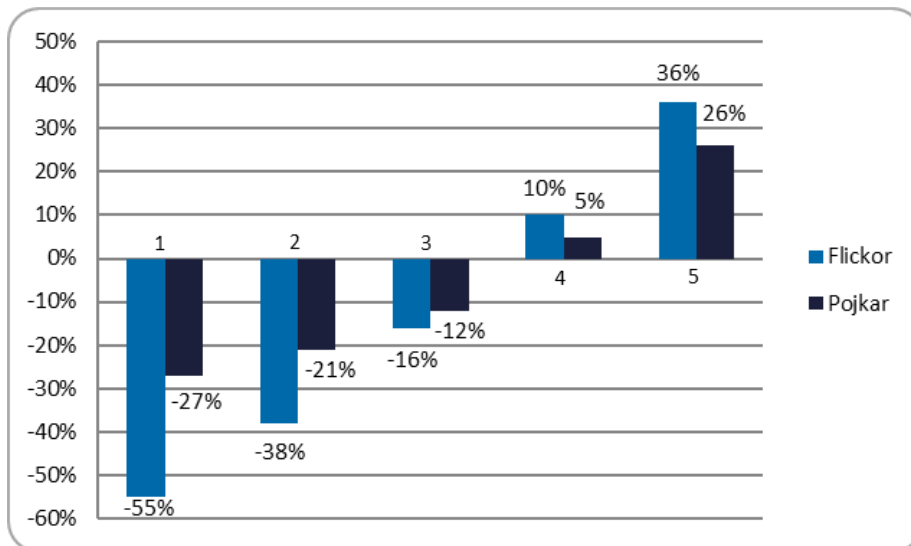
** Värdet för SCB/Delmos socioekonomiska index, 2020. Ett lågt värde innebär att området har goda socioekonomiska förutsättningar och ett högt värde innebär att området har socioekonomiska utmaningar.

Figur 1 illustrerar ett tydligt samband, som innebär att områden med relativt god socioekonomisk standard (lågt värde för det socioekonomiska indexet) ofta har fler barn och ungdomar som deltar i LOK-stödsaktiviteter (positiv procentuell avvikelse).¹⁹ De 169 områdena med högst socioekonomisk standard hade alla fler LOK-deltagare än förväntat. Omvänt har områden med relativt låg socioekonomisk standard ofta ett underskott av LOK-deltagare. De 199 områdena²⁰ med lägst socioekonomisk standard hade alla ett underskott av LOK-deltagare.

¹⁹ Fem områden sticker ut på ovasidan av trendlinjen, s.k. "outliers". Samtliga fem områden kan betraktas som "studentområden"; andelen 21–25-åringar bland samtliga 7–25-åringar uppgår till över 70 % i alla områden, och av LOK-deltagarna i dessa områden deltog över hälften i Akademisk idrott. De fyra områden som omvänt sticker ut mest på undersidan av trendlinjen kan alla betraktas som glesbygdsområden (de ligger "till största delen utanför större befolkningskoncentrationer eller tätorter", se Statistikmyndigheten SCB. "DeSO – Demografiska statistikområden". Webb sida), och tre av fyra ligger i Norrbottens inland.

²⁰ 349 områden om fyra "studentområden" exkluderas.

I figur 2 blir sambandet ännu tydligare. Där har områdena aggregerats utifrån områdestyp, och avvikelsen avseende LOK-deltagare visas separat för flickor och pojkar.

Figur 2. Procentuell avvikelse för antal LOK-deltagare* per områdestyp år 2021.

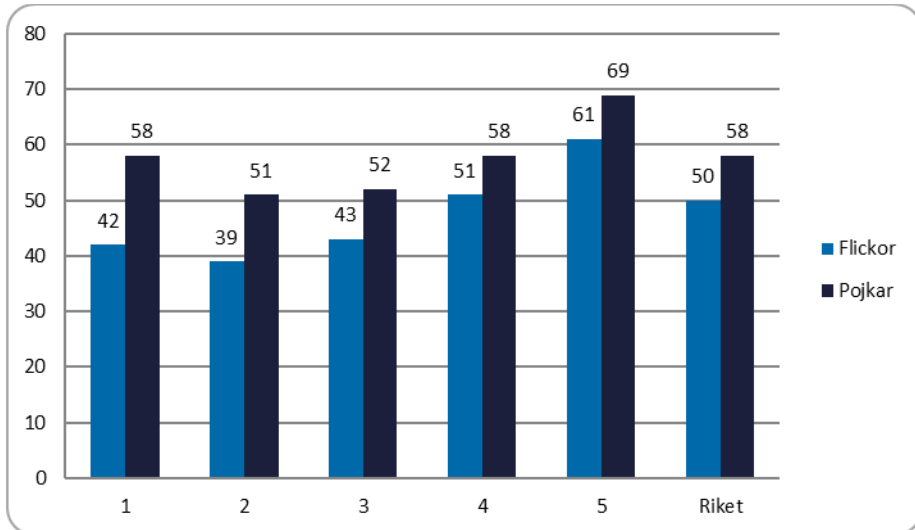
1 = Område med stora socioekonomiska utmaningar, 2 = Område med socioekonomiska utmaningar, 3 = Socioekonomiskt blandade områden, 4 = Områden med goda socioekonomiska förutsättningar och 5 = Områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.

*Den procentuella avvikelsen mellan förväntat och faktiskt antal LOK-deltagare 2021.

Figur 2 visar att områden av områdestyp 1, 2 och 3 tillsammans har ett underskott av LOK-deltagare, medan områden av områdestyp 4 och 5 har fler LOK-deltagare än förväntat. Sambandet kan beskrivas som linjärt; ju bättre socioekonomiska förutsättningar, desto fler LOK-deltagare. Det kan också utläsas att skillnaderna mellan områdestyperna är särskilt stora för flickorna. I områden med stora socioekonomiska utmaningar (områdestyp 1, 158 till antalet) är underskottet av LOK-deltagande flickor 55 procent; här "saknas" alltså mer än varannan flicka i föreningsidrotten, jämfört med hur det ser ut i riket totalt sett.

När vi jämför områdestyperna avseende hur många aktiviteter deltagarna i genomsnitt deltog i, blir mönstret ett liknande (figur 3). Områdestyp 4 och 5 har högst genomsnitt, men i områdestyp 1 ligger siffran för flickorna högre än i områdestyp 2,

och för pojkarna i nivå med riksgenomsnittet, vilket är betydligt högre än i områdestyp 2 och 3.²¹

Figur 3. Antal deltagartillfällen* per områdestyp och för riket 2021.

1 = Område med stora socioekonomiska utmaningar, 2 = Område med socioekonomiska utmaningar, 3 = Socioekonomiskt blandade områden, 4 = Områden med goda socioekonomiska förutsättningar och 5 = Områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.

*Genomsnittligt antal deltagartillfällen (inte för alla invånare).

Diskussion

Resultatet av de analyser som presenterats i denna text visar på ett tydligt samband mellan deltagande i föreningsidrotten och socioekonomiska förutsättningar. Det står klart att ju bättre socioekonomiska förutsättningar hushållen i ett bostadsområde har, desto större andel av barnen och ungdomarna tenderar att delta i föreningsidrotten. Detta gäller för båda könen, men är särskilt tydligt för flickorna. Störst är skillnaden mellan områdena med sämst respektive bäst socioekonomiska förutsättningar; samtliga 158 områden av områdestyp 1 har ett underskott av LOK-deltagare (sammanlagt för båda könen). Omvänt har alla 306 områden av områdestyp 5, utom tre, fler LOK-deltagare än förväntat.

²¹ Observera dock att siffrorna i figur 3 inte tar hänsyn till åldersstrukturen bland 7–25-åringarna i områdestyperna, vilket kan ha betydelse då genomsnittligt antal deltagartillfällen totalt sett skiljer sig mellan olika åldrar (se tabell 1).

Det har tidigare nämnts i texten att underlaget som analysen baseras på – deltagare i idrottsaktiviteter som beviljades LOK-stöd 2021 – inte fullt ut motsvarar alla de barn och ungdomar som deltog i föreningsidrotten det året. Detta eftersom all verksamhet inom föreningsidrotten inte uppfyller kriterierna för LOK-stödet, samt att alla föreningar inte nödvändigtvis ansöker om stöd för sin verksamhet trots att den skulle vara LOK-stödsberättigad. Det bör också påpekas att 2021 präglades av coronapandemin, och att den totala mängden LOK-verksamhet var klart mindre än åren innan pandemin.²² Det är oklart i vilken utsträckning detta bortfall av verksamhet och deltagare påverkar resultatet av analysen, jämfört med om den hade gjorts baserat på ett ”normalår”.²³ Med beaktning av dessa reservationer anser Riksidrottsförbundet att LOK-stödet, sedan obligatorisk digital närvaroregistrering införts, utgör en högkvalitativ och viktig källa till kunskap om barn och ungdomars deltagande i svensk föreningsidrott.

Det är viktigt att poängtera att denna analys inte baserats på information om LOK-deltagarnas socioekonomiska förhållanden på *individnivå*, utan att sambandet mellan LOK-deltagande och socioekonomi är indirekt. Analysen säger därför inget om vad som kännetecknar de individer inom ett givet område som deltar i föreningsidrotten, och hur de eventuellt skiljer sig från de som inte deltar. Det vore angeläget att framöver vidareutveckla analysen av LOK-deltagarna genom att kombinera individuppgifter om socioekonomiska (och andra) förhållanden med geografisk hemvist. En sådan analys hade bland annat kunnat ge svar på vilket som har störst påverkan för sannolikheten att ett barn deltar i föreningsidrotten; hushållets socioekonomiska (och andra) förutsättningar, eller den närmiljö som hen växer upp i (”grannskapseffekten”).²⁴

Lång väg kvar till en idrott för alla

Att det finns ett samband mellan socioekonomi och deltagande i föreningsidrotten är väl känt sedan tidigare.²⁵ Den analys av LOK-deltagare på områdesnivå som presenterats här bekräftar den bilden. Att det ser ut så är problematiskt på flera sätt. Idrottsrörelsens gemensamt beslutade strategi innehåller ambitioner om en idrott för alla, där möjligheten att engagera sig i en förening är oberoende av

²² Jämfört med 2019 genomfördes 13 % färre gruppaktiviteter 2021.

²³ Det har exempelvis rapporterats att frånvaron i grundskolan var högre i socioekonomiskt utsatta områden än i andra områden under coronapandemin, vilket antyder att det kan finnas systematiska skillnader som påverkade även deltagandet i föreningsidrotten under denna period. Se *SVT Nyheter* 2020-05-06. ”Så många elever har varit frånvarande under coronakrisen”. Webbartikel.

²⁴ Se exempelvis Andersson, R. m.fl. (2019). *Grannskapseffekter och politik och planering för minskad segregation*. Underlagsrapport till Jämlikhetskommissionen.

²⁵ Centrum för idrottsforskning (2019). *Idrotten och (o)jämligheten*. Rapport 2019:2.

individens ekonomiska förutsättningar eller var man bor.²⁶ Det tycks återstå mycket arbete för att realisera den visionen. Det får även negativa konsekvenser för de individer som idrottsrörelsen misslyckas att inkludera; idrottande är förknippat med (bland annat) positiva hälsoeffekter.²⁷ Slutligen är det problematiskt från ett samhällsperspektiv om de offentliga stöden till idrotten, som till största del fördelas med folkhälsopolitiska förtecken, inte når olika grupper i samhället i samma utsträckning. Det bör i detta sammanhang påpekas att analysen, som visar att vissa områden har betydligt färre barn och ungdomar som deltar i föreningsidrotten än andra, inte säger något om hur mycket idrott och annan fysisk aktivitet som barnen och ungdomarna i dessa områden totalt sett utövar. Det är dock föreningsformen som ger tillgång till LOK-stöd och andra slags idrottsliga stöd.

Idrottsrörelsen arbetar med olika insatser för att realisera *Strategi 2025* och uppnå de långsiktiga målen.²⁸ Gällande LOK-stödet har Riksidrottsstyrelsen beslutat om regelverksändringar som styr mot detta. Bland annat har det införts begränsningar som skapar incitament för föreningar att utöka sin verksamhet genom att erbjuda fler barn och ungdomar att delta, snarare än att erbjuda mer verksamhet för befintliga medlemmar.²⁹ Formkraven på godkända aktiviteter har också lättats upp, i syfte att göra en större mångfald av aktivitetsformer stödberättigade.³⁰

I sammanhanget ska också det omfattande inkluderingsarbetet nämnas. Det har bedrivits sedan 2015, och möjliggjorts av särskilt riktade statliga anslag.³¹ Sedan 2016 har delar av detta arbete inriktats på att stärka föreningsidrotten i avgränsade geografiska områden där behoven bedömts vara särskilt stora. Mellan 2016 och 2018 genomfördes *Storstadssatsningen* i Göteborg, Malmö, Stockholm och Södertälje. Sedan 2017 erhåller idrottsrörelsen även 14 miljoner kronor per år för ”särskilda insatser för idrott i segregerade områden”.³² Med dessa medel som resurs har RF-SISU distrikten utvecklat arbetssätt och riktat insatser mot ett stort antal områden.³³

²⁶ Riksidrottsförbundet (2021). *Strategisk plan för idrottsrörelsen 2022–2025*.

²⁷ Faskunger, J. m.fl. (Red.) (2017). *Idrottens samhällsnytta*.

²⁸ Riksidrottsförbundet (2021).

²⁹ Från och med 2022 kan föreningar erhålla deltagarstöd vid maximalt tre (gäller 7–9-åringar) respektive fem (gäller 10-åringar och äldre) aktiviteter per vecka (tidigare sju aktiviteter per vecka oavsett ålder) för en och samma deltagare. Dessutom ges ett högre stöd för individens första och andra aktivitet under en vecka. Se vidare Riksidrottsförbundet (2023). ”Förändringar i LOK-stödet”. Webbsida.

³⁰ År 2023 beslutades att kravet att en aktivitet måste innehålla en gemensam samling och avslutning ska tas bort, vilket avser att möjliggöra erhållande av stöd även för mer spontana typer av aktiviteter.

³¹ Se Arnoldsson, J. (2019).

³² Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende anslag 13:1.

³³ Åren 2020–2021 arbetades sammanlagt med 77 områden i 33 kommuner. År 2022 var motsvarande siffror inledningsvis 132 områden i 53 kommuner, varpå ytterligare områden tillkom, efter att arbetet förstärktes med ytterligare medel från de anslag idrottsrörelsen erhållit för att återstarta verksamheten efter coronapandemin.

Den nya regeringen satsar under 2023–2025 ytterligare 100 miljoner kronor per år för att ge idrottsrörelsen möjlighet att stärka detta arbete.³⁴ Detta är ett välkommet tillskott som ger Riksidrottsförbundet möjlighet att tillsammans med specialidrottsförbund, RF-SISU-distrikt och idrottsföreningar kraftsamla för att stärka föreningsidrottens närvaro och betydelse för invånarna i områden, där detta behövs allra mest.

Idrottsrörelsen behöver tänka nytt

Resurser i form av pengar är en viktig förutsättning för att arbetet med områdena ska lyckas. Minst lika viktigt är att arbetet baseras på kunskap om *hur* arbetet bör gå till för att bli framgångsrikt. Sådan kunskap har börjat byggas upp genom olika utvärderingar,³⁵ forskning³⁶ och beprövad erfarenhet hos de som deltagit i de senaste årens arbete, men behöver fortsätta utvecklas. En utmaning i arbetet är att skapa effekter som består över tid. Det finns en risk att det byggs upp verksamhet och föreningsstrukturer som blir alltför beroende av det (tidsbegränsade) särskilda stödet som skjuts till. Målet måste vara att föreningsidrotten i områdena stärks till den grad att den kan stå på egna ben, och klara sig med de ordinarie stöd som erbjuds. En annan utmaning är att de områden vi pratar om, i motsats till hur de ibland beskrivs, är heterogena. Detta gäller inte bara vilka människor som bor där, utan även sådana kontextuella förutsättningar för arbetet som huruvida kommunen bedriver ett arbete i samma riktning, hur det i så fall ser ut samt vilka andra aktörer (exempelvis andra civilsamhällesorganisationer, bostadsbolag och myndigheter) som är verksamma lokalt. Sammantaget gör detta att det är svårt att skapa strategier och arbetssätt som kan tillämpas och bli framgångsrika överallt. Slutligen ligger det i sakens natur att det inte är tillräckligt att tillämpa för idrottsrörelsen traditionella metoder om vi ska nå framgång i arbetet med områdena, eftersom dessa uppenbarligen inte varit tillräckliga för att förhindra den utveckling som lett till det läge vi nu befinner oss i. Detta innebär att det kan behövas inslag av nytänkande i arbetet för att stärka föreningsidrotten i de områden där den är svagast etablerad, men också av självrannsakan och utveckling av idrottsrörelsens funktions- och stödstrukturer i stort.

Data från LOK-stödet och den slags analyser som presenterats i denna text kommer kunna användas på flera sätt i arbetet för att stärka föreningsidrotten i områden där

³⁴ Regeringen (2022). *Regeringen satsar på idrottsrörelsen och Scouterna*.

³⁵ Se exempelvis Lindström, J. m.fl. (2022). *En match utöver det vanliga*; Edström, N. (2019). *Följ Projekt Storstad*; Arnoldsson, J. (2019); Wolf-Watz, O. (2023).

³⁶ Se exempelvis Dahlstedt, M. m.fl. (2021). *Idrottens kraft?*; Linderyd, A. m.fl. (2022); Stenling, C. (2015). *The drive for change*. Doktorsavhandling.

den i dag är som svagast. För det första är den ett viktigt underlag till urvalet av områden att rikta arbetet till, som så långt det är möjligt bör säkerställa att resurserna hamnar där behovet av dem är störst. För det andra utgör den detaljerade nulägesinformationen om områdena; hur deltagandet ser ut i olika åldrar och för olika kön, vilka idrotter och föreningar som lyckas inkludera en del av invånarna och så vidare, ett kunskapsunderlag av stort värde vid planering av strategier och insatser i respektive område. För det tredje kommer vi, med 2021 som basår, att kunna följa utvecklingen i områdena över tid som en del av utvärderingen av effekterna av arbetet. Riksidrottsförbundet kommer också att, med publicering på årlig basis, göra information om samtliga områden fritt tillgänglig för att hjälpa andra intressenter och samarbetspartners, i synnerhet kommunerna, att få upp ögonen för de betydande skillnader som ofta finns mellan olika områden i samma kommun.

Inkludering skapas tillsammans

Resultatet av de analyser som redovisats i denna text kan också ses och förstås i ljuset av hur den socioekonomiska boendesegregationen ser ut i Sverige i dag, och vad den innebär för de invånare som drabbas hårdast av den. Forskningen visar att boende i socioekonomiskt svaga områden har sämre livsmöjligheter sett till skolresultat, utbildningsnivå, möjligheter på arbetsmarknaden, hälsa och levnadsvanor.³⁷ Känslan av socialt utanförskap är också större hos unga i dessa områden,³⁸ och ideella föreningar upplever att de har sämre villkor och är mer beroende av offentliga medel än i andra områden.³⁹ Detta innebär att flera samhällssektorer tillsammans misslyckats med att skapa jämlika förutsättningar för barn och ungdomar som växer upp i Sverige, vilket också skapar särskilda utmaningar för föreningsidrotten. Sammantaget behöver idrottsrörelsen därför anpassa arbets sätt och samverkansformer, för att tillsammans med samhället i stort skapa en mer inkluderande idrottsrörelse – och i förlängningen ett mer inkluderande Sverige.

³⁷ Andersson, R. m.fl. (2019).

³⁸ Barnombudsmannen (2018). *Utanförskap, våld och kärlek till orten*.

³⁹ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2017). *Utvecklingen av ideella föreningars villkor*.

Referenser

Andersson, R. & Holmqvist, E. (2019). *Grannskapseffekter och politik och planering för minskad segregation*. Underlagsrapport till Jämlikhetskommissionen.

Arnoldsson, J. (2019). *Idrott för nyanlända 2015–2018: En rapport om verksamhet, uppföljning och forskning inom satsningen*, s. 15–17. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Barnombudsmannen (2018). *Utanförskap, våld och kärlek till orten*. Stockholm: Barnombudsmannen.

Centrum för idrottsforskning (2019). *Idrotten och (o)jämligheten: I medlemmarnas eller samhällets intresse?* Rapport 2019:2. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

(den utvärdering av Riksidrottsförbundets arbete med ”idrott i segregerade områden” som redovisas i annat kapitel i denna antologi).

Dahlstedt, M. & Ekholm, D. (Red.) (2021). *Idrottens kraft? Ungas livsvillkor och ojämlikhetens problem i en segregerad stad*. Lund: Studentlitteratur.

Delegationen mot segregation/Delmos (2021). *Segregation i Sverige: Årsrapport 2021 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling*, Bilaga 2. Flemingsberg: Delegationen mot segregation/Delmos.

Edström, N. (2019). *Följ Projekt Storstad: Om lokal metodutveckling och idrott i fem stadsdelar i Stockholms län*. Stockholm: Riksidrottsförbundet/Stockholms idrottsförbund.

Faskunger, J. & Sjöblom, P. (Red.) (2017). *Idrottens samhällsnytta: En vetenskaplig översikt av idrottsrörelsens mervärden för individ och samhälle*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Linderyd, A. & Leon Rosales, R. (2022). *Idrottsrörelsen som demokratiskola: Interna och externa förväntningar i arbetet med inkludering och segregation*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Lindström, J. & Mickelsson Blomqvist, T. (2022). *En match utöver det vanliga: Om ett kunskapsbaserat arbetssätt i idrottssvaga områden*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor/MUCF (2017). *Utvecklingen av ideella föreningars villkor: Civila samhällets villkor 2016 med fokus på ideella föreningar i utsatta områden*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor/MUCF.

Nordensky, J., Flood, C., Goffe, D., Swartz, S., Lundin Kleberg, H., Nordström T. & Sinanovic Gabrallah, S. (2022). *Var finns idrotten? Analys av göteborgarnas tillgång till idrottsanläggningar*. Riksidrottsförbundet, Göteborgs stad och Spacescape.

Tillgänglig:

<https://www.rf.se/download/18.7d74975f1859fdf1f76958a4/1673955830084/RF%20-%20Tillg%C3%A5ng%20till%20idrottsan%C3%A4ggningar.pdf>.

Regeringen (2022). ”Regeringen satsar på idrottsrörelsen och Scouterna”. Webbsida. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2022/12/regeringen-satsar-pa-idrottsrorelsen-och-scouterna/>. (Hämtad 27 januari 2023.)

Regeringsbeslut 2018-08-31. Ku2018/01729/D. Uppdrag till Statistiska centralbyrån att ta fram en rikstäckande områdesindelning för statistisk uppföljning av socioekonomisk segregation.

<https://www.regeringen.se/contentassets/8429e3b5d41445b1a720d3d363fabc38/uppdrag-till-statistiska-centralbyran-att-ta-fram-en-rikstackande-omradesindelning-for-statistisk-uppfoljning-av-socioekonomisk-segregation.pdf>.

Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende anslag 13:1.

<https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/?RBID=18027>.

Riksidrottsförbundet (2021). *Strategisk plan för idrottsrörelsen 2022–2025*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2023). ”Förändringar i LOK-stödet”. Webbsida.

<https://www.rf.se/bidrag-och-stod/lok-stod/forandrat-lok-stod>. (Hämtad 27 januari 2023.)

SFS (2020:28) Förordning om ändring i förordningen (2017:1085) med instruktion för Delegationen mot segregation.

Statistikmyndigheten SCB. ”DeSO – Demografiska statistikområden”. Webbsida.

<https://www.scb.se/hitta-statistik/regional-statistik-och-kartor/regionala-indelningar/deso---demografiska-statistikomraden/>. (Hämtad 27 januari 2023.)

Statistikmyndigheten SCB (2020). *Rikstäckande områdesindelning för statistisk uppföljning av socioekonomisk segregation: Slutrapportering av uppdrag till Statistiska centralbyrån att ta fram en rikstäckande områdesindelning för statistisk uppföljning av socioekonomisk segregation*. Örebro: Statistiska Centralbyrån.

Stenling, C. (2015). *The drive for change: Putting the means and ends of sport at stake in the organizing of Swedish voluntary sport*. Doktorsavhandling.

SVT Nyheter 2020-05-06. ”Så många elever har varit frånvarande under coronakrisen”. Webbartikel. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/skola-3>. (Hämtad 27 januari 2023.)

Wolf-Watz, O. (2023). ”Idrottens insatser för att motverka segregation”. I Centrum för idrottsforskning, *Idrott och segregation: Om idrottens roll i ett ojämlikt samhälle*. Rapport 2023:2. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.